

ТЕОРІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЧИ ЇЇ ІМІТАЦІЯ?

Якщо прислухатись до декого із сучасних авторів, то можна подумати, що саме з них починається теорія бухгалтерського обліку, мовляв, «облікова наука... не вийшла із зародкового стану епохи середньовіччя» [3, 4]. Проте власні потуги вийти із цього стану завершуються прагненням довести необхідність зміни назви, наче це стане «філософським каменем» алхіміків середньовіччя, здатним перетворити будь-яке бутирня в золото науки.

Можна нагадати в цьому контексті безуспішні спроби в минулому: так, представник юридичного напрямку у його теорії, французький вчений Г. Фор на початку ХХ століття пропонував називати бухгалтерський облік контологією, тобто логікою рахунків, вважаючи, що останні «класифікують осіб, які беруть участь у господарському процесі» [4, 327], а О. Чайнов, земський статистик, потім деякий час досить відомий в Росії економіст – економічним обліком, правда з ідеологічних міркувань, мовляв, «термін «бухгалтерський»... несе на собі сліди проклятого, навіть знищеного капіталістичного ладу...» [4, 456].

Нині ж маємо подібні періодичні потуги: досить згадати пропоновані терміни-покручі на кшталт «креативного обліку», «контролінгу», «стратегічного обліку», навіть «інформології», яка є спробою сконструювати назву, яка нібито відразу націлює на те, що мова йде про науку, хоч і це вже, як говориться, бухгалтери проходили. Приміром, з історії теоретичних пошуків [4, 137] відомі такі терміни: логісмологія – вчення про бухгалтерські рахунки (П. д'Альвізе, Е. Пізані, К. Белліні); статмологія – вчення про бухгалтерський баланс (Д. Россі, А. Мазетті), ба навіть леммалогія – вчення про залишки (Г. Россі), які теж безслідно канули в минуле.

Правда, чим абсурднішою буває ідея, тим більше шкоди вона приносить, як-от уже згадувана щодо заміни назви нашого

предмета, з мотиву нібито він «несе на собі сліди проклятого, навки знищеного капіталістичного ладу», бо хоча назва «економічний облік» не прижилась, але ідеологічна установка спрацювала і, аж до відмови у 90-х роках від ідеологічного догматизму, роль бухгалтерів, а звітти і їхня матеріальна винагорода були заниженими.

А скільки було втрачено часу, аби знаходити мнимі переваги т.зв. «соціалістичного» обліку над «капіталістичним», попри очевидне доведення *ad absurdum* самої термінології, якщо зважити, що бухгалтерський облік «виріс» із математики, але ніхто, навіть затяті адепти соціалізму, не пропонували подібні прикметники до цієї науки. Видно зважали на те, що й у рабовласницькому суспільстві вже існувала така наука, а з бухгалтерським обліком можна пов'язати хіба феодалізм.

Такими самими можуть стати наслідки того ж хибного за своєю сутністю щодо користі для бухгалтерського обліку як науки, але тим не менше настирливого намагання повторити шлях О. Чаянова, правда, вже під іншим, «осучасненим» приводом – «приведення у відповідність її назви до існуючої реальності новітнього часу – епохи постіндустріального суспільства», бо це так само зводить наукові пошуки на манівці, у той час, коли насущні проблеми не те що методології, але навіть методики ведення бухгалтерського обліку не вирішені.

Нині ж маємо іншу крайність, котра, попри інше ідеологічне забарвлення, оскільки за сучасних умов тільки дехто із найбільш ортодоксальних прихильників колишньої радянської облікової системи ще вряди-годи пробує щось доводити про її міфічні переваги, вбачається у тому ж намаганні, яке підкреслив Я. Соколов, указуючи: «Час від часу видавались фундаментальні книги, в яких урочисто викладалось «ніщо», яке видавалась за дещо» [4, 8].

Отож маємо й нині, – за виразом М. Булгакова, – «другої свіжості» публікації, де (подібно до півня із п'єси Ростана «Шантеклер»), який помітивши, що коли він починав співати ранками сходило сонце, прийшов до висновку: саме він своїм кукурікан-

ням викликає сонце на небосхил), автори, переобтяжені жагою будь-що стати оригінальним, щоразу впадають в іншу міфологію.

Вітчизняною ж особливістю є те, що інтелектуальний «голод», штучно утримуваний упродовж десятків років обмеженням доступу до іншомовних джерел, зумовив нерозбірливе «ковтання» усього, підряд, що появилось у перекладній літературі останніх років.

Зокрема, так сталося щодо помилкового перекладу «management accounting» чи т. зв. «стратегічного обліку» – терміна, в якому відкинули вжите Б. Раяном призначення «для керівника», й безоглядно перенесли тільки на рахівництво, хоч уже із назви книги цього автора можна було б зрозуміти, що мова йде про врахування чинників ефективності виробництва в управлінській діяльності, а не підміну менеджерами функцій бухгалтерії підприємства. Або з блуканням у зачарованому колі омонімів, коли в їхній якості подаються типові синоніми, що власне сталося із термінами «затрати» й «витрати», які нібито в англomовній літературі розрізняють як окремі М. Метьюс та М. Перера. Насправді мова йшла про т.зв. «вичерпані» й «невичерпані» витрати, де останні вважаються такими тому, що відображають метаморфозу грошового капіталу в товар або виробничі запаси, а перші – передачу товару покупцеві чи використання запасів у виробничому процесі.

З приводу чого зауважимо, що було б добре, якби перш ніж щось твердити самому, добре вивчити праці класиків. Приміром, щодо нібито відмінності термінів «витрати» і «затрати» варто прочитати працю Й. Шумптера (1883-1956) «Теорія економічного розвитку» (1917), де він підкреслює, що «ділова людина розглядає як витрати ту суму грошей, яку вона змушена сплачувати іншим господарським суб'єктам для того, щоб одержати свій товар або засоби його виробництва, тобто свої витрати на виробництво або придбання товарно-матеріальних цінностей» [5, 90-93].

Проте новочасні «теоретики», пропустивши розділовий сполучник «або», зробили з цього псевдонаукову проблему, хоч дилему «затрати – витрати» на конкретиці їхніх елементів розглядати уникають, не кажучи вже про її виклад за допомогою та-

кого елемента, але вже методу бухгалтерського обліку, як подвійний запис, тобто за кореспонденцією рахунків. Не кажучи вже про необхідність хоча б звернути увагу на те що за прийнятим П(С) БО З «Звіт про фінансові результати» ця синонімічність відразу помітна, оскільки у його другому розділі такі терміни вживаються як рівнозначні.

Чи не краще було глянути у Великий тлумачний словник української мови й прочитати: «Затрата – те що затрачено, витрати ... Загальні затрати: а) затрати матеріалів...; б) сукупні затрати; витрати виробництва..., аналог виробничої собівартості» [1, 429]; «Витрати – гроші, витрачені на що-небудь. Витрати виробництва – повні витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом продуктів...» [1, 157], аніж каналізувати свою енергію у псевдонаукові вишукування ефемерних відмінностей між термінами-синонімами, аби безуспішно намагались перетворити їх в омоніми.

Тим більше, що навіть на запит із цього приводу Інститут української мови НАН України вказує, що «у фінансовій сфері перевага надається термінові **витрати** на позначення ... використання активів чи виникнення заборгованості...» [Лист №307/365 від 14.04.2006р.] цілком у відповідності з твердженням Й. Шумпетера, а не новочасних «теоретиків», для яких знання мови необов'язкове – є ж коректори.

Якщо вже розрізняти витрати й затрати, то те саме треба зробити щодо доходів і надходжень, адже перші відображаються за методом нарахування, а надходження коштів від покупців – за касовим методом.

Інколи автори втрапляють у пастку омонімів через надто довірливий підхід до конструювання неологізмів на базі латиномовних термінів, де фігурує грецькомовне закінчення «логія», як це сталось, приміром, з черговою спробою заміни віковичної назви бухгалтерський облік. Адже тлумачення неологізму «інформологія» – якщо це справді витікає із джерела, на яке посилається автор, що прагне ввести його в науковий обіг, нібито у сенсі «надаю форму, сприяю створенню уяви про щось, зображую», латинською мовою звучить цілком по-іншому, не дивлячись на

те, що він побудований за тією ж схемою, що й згадувані логіс-мологія etc.

Тут, очевидно, маємо приклад двох логічних помилок укупі, проти яких застерігали ще римляни. Першою є *ignoratio elenchi* – логічна помилка, суть якої полягає у підміні тези, оскільки в латинській мові слово *informo* означає роз'яснення, виклад, тлумачення, уявлення, поняття, обізнаність, освіта [2, 399]. Логія (від грец. – слово, вчення) – у складних словах відповідає поняттям «наука», «знання», «слово».

Вочевидь прибічник ідеї перейменування бухгалтерського обліку втрапив у пастку цитування «з третіх рук», бо *informo* – роз'яснення, виклад, витлумачення з *in-formo* – 1) надавати вигляд, форму, формувати, створювати, робити, утворювати, **ліпити**; 2) навчати, виховувати; 3) **будувати, складати**; 4) мислити, уявляти [2, 399], переставивши тлумачення другого до першого: «Слово «інформологія» складається з двох частин – [лат. *Informo* – надаю форму, сприяю створенню уяви про щось, зображую] + [грец. *Logos* – вчення, наука, знання], вважаючи, нібито таке поєднання «означає науку про створення уяви про діяльність підприємства за допомогою отриманої інформації» [3, 9].

Отож, видається, пора облишити схоластику щодо вишукування заміни *unum et idem* (одного й того ж), а шукати *augmentum ad rem* – аргументацію, засновану на реальності, підтвердженій практикою.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – [9-е изд.]. – М: Рус. яз. – Медиа, 2005. – 843 с.
3. Пушкар М. С. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація / М.С. Пушкар, М. Г. Чумаченко. – Тернопіль: Карт-бланш, 2011. – 336 с.
4. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней / Я.В. Соколов. – М: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
5. Шумпетер И. А. Теория экономического развития / И.А. Шумпетер. – М: Прогресс, 1982.